

HERNER-KOVÁCS ESZTER *

Identitásmintázatok az amerikai magyarok sokadik generációjában

A magyar birthright program résztvevőinek magyarság- és Magyarország-képe

Az amerikai magyar diaszpóra kutatása esetén számos kiindulópontot választhatunk, hiszen a témában – mind tudományterület (történettudomány, szociológia, antropológia), mind vizsgálati fókusz (szervezeti világ, identitás, politikai aktivitás), mind kiterjedtség szerint (földrajzi és társadalmi szinten is) – igen szerteágazóak az ismereteink. A tanulmányban bemutatott kutatás fókuszában az amerikai magyar diaszpórának egy olyan „szelete” kerül vizsgálat alá, amelyről egyáltalán nincsenek adataink: olyan, sokadgenerációs amerikai (és kanadai) magyar fiatalok, akik a magyar diaszpóra intézményi világában nem, vagy csak alig vesznek részt, magyar nyelven alig beszélnek. Így a magyar identitás egyetlen terepe esetükben a család, és ott is főként szimbolikus identitáselemekre szűkül (gasztronómia, nemzeti szimbólumok) a magyarság „megélése”. Ez a szelete az amerikai magyar diaszpórának pontosan az intézményi háttér hiánya miatt gyakorlatilag elérhetetlen a kutatók számára, 2012 óta viszont létezik egy olyan program, amelyik kifejezetten ennek, a magyar gyökerektől eltávolodott, de magyar származásukat számon tartó amerikai magyar fiatal korcsoportnak szól. Ez a program a ReConnect Hungary, a magyar „birthright” program, ami lényegében egy kéthetes magyarországi látogatást, „visszakapcsolódási lehetőséget” jelent a diaszpórában élő fiatalok számára. A kutatás célcsoportját azok az amerikai magyar fiatalok adják, akik 2016-ig bezáróan

*A szerző az MTA TK Kisebbségkutató Intézetének tudományos segédmunkatársa. E-mail: herner.kovacs.eszter@gmail.com

részt vettek a programban. A vizsgálat fókuszában két nagyobb kérdéskör áll: a válaszadó magyar háttere, a magyar származás „megélése” a családban, illetve a kéthetes magyarországi látogatás percepciója, annak lehetséges hatása a magyar identitás elemeire. A kutatásnak nem célja, hogy a ReConnect Hungary programot, annak hatékonyságát értékelje, a birthright program pusztán eszközként jelenik meg a kutatásban azért, hogy megnézzük: egy intenzív és koordinált magyarországi látogatásnak milyen hatásai lehetnek a vizsgált célcsoport magyar kötődésére. A programnak 2012 és 2016 között összesen 95 résztvevője volt, amiből 57 főt kérdőíves, 10 főt pedig félig strukturált interjúk kutatással értem el. A kutatás természetesen nem reprezentatív, célja mindössze annyi, hogy az amerikai magyar diaszpóra egy olyan részéről villantson fel az identitással kapcsolatos megfigyeléseket, amelyről egyébként igen kevés információval rendelkezünk.

Diaszpóra-identitászerkezetek

A különböző diaszpóráközösségek, illetve az egyén diaszpóraidentitásának tanulmányozása a hatvanas évektől foglalkoztatja a kutatókat. A diaszpóra tanulmányok a kezdeti időkben főként szociológiai és antropológiai (identitás-) vizsgálatok formájában öltöttek testet, később pedig a tudományos figyelem fokozatosán áttevődött a diaszpórák politikai mobilizációjának kérdésére. Ma a nemzetközi politikaelmélet külön foglalkozik a diaszpóráközösségeknek, mint transznacionális politikai aktoroknak a nemzetközi kapcsolatokban betöltött szerepével, továbbá az anyaországi diaszpórapolitikák elméleti modellezése is kurrens kutatási témának számít.¹

A tanulmány szempontjából lényeges, „sokadik generációs” diaszpóra-identitászerkezetek vizsgálatakor Gans szimbolikus

¹ Tölölyan, Khachig: *Diaspora Studies...*, i. m., 2012.; Koinova, Maria: *Conflict and Cooperation in Armenian Diaspora...*, i. m., 2016.; uő: *Why do conflict-generated diasporas pursue sovereignty-based claims through state-based or transnational channels...*, i. m., 2014.; uő: *Diasporas and International Politics...*, i. m., 2010.; Shain, Yossi – Barth, Aharon: *Diasporas and International Relations Theory...*, i. m., 2003.; Ragazzi, Francesco: *A comparative analysis of diaspora policies...*, i. m., 2014.; Délano, Alexandra – Gamlen, Alen: *Comparing and theorizing state–diaspora relations...*, i. m., 2014.

eticitás-koncepciója megkerülhetetlen. Gans 1979-ben megjelent tanulmányában azt írta le, hogyan viszonyulnak etnikai származásukhoz és „örökségükhöz” (*heritage*) az Amerikában élő másod- és harmadgenerációs bevándorlók. A szimbolikus etnicitás azt az állapotot jelenti, amikor az etnikai azonosulás már nem feltételezi a bevándorló csoport intézményeihez való kapcsolódást, viszont jelen van egyfajta nosztalgia az ősök kultúrája felé; egy olyan fajta „szerepet és büszkeséget” megélése, amely „nem kíván beavatkozást az élet egyéb területein”.² Gans azt is mondja, hogy a szimbolikus etnicitás nem igényel „működő csoportokat és hálózatokat”, ahogyan „működő” kultúrát sem, pusztán azok világos és egyértelmű szimbólumait.³ Vagyis a másodgenerációs diaszpóraidentitás az etnikai jegyek (nyelv, intézményi kötődés, nemzeti kultúra és történelem ismerete stb.) elvesztése/elhagyása mellett (vagy ellenére) tartalmaz szimbolikus kötődést a származási ország vagy nemzet kultúrája, szokásai iránt, és ezek az (egyénilag szelektált) kötődések alkalomszerűen kifejezésre is kerülnek. Ezek a hétköznapi „gyakorlatok” nem járnak együtt az anyaország napi valóságában való jártassággal vagy bármilyen (politikai, gyakorlati stb.) elkötelezettséggel, viszont valamilyen szinten fenntartják (vagy megkonstruálják) az etnikai határokat.

Az alkalomszerűség, az esetlegesség és a szituativitás hangsúlyozása a diaszpóra „fogalma” kapcsán (csakúgy, mint az etnikum, a nemzet, vagy az identitás fogalmi esetében) elengedhetetlen. A diaszpóra, és így a diaszpóraidentitás is nem önmagában létező, állandó valóság, hanem adott szituációkban megjelenő, vagy fontossá váló attitűdök, viszonyulások összessége.⁴ A szimbolikus etnicitás „elemei” általában egyszerűen „szállítható” szokások, kulturális hagyományok, mint például a gasztronómia, a népviselet, a néptánc, bizonyos néphagyományok. A gasztronómia mindezek közül talán a legegységesebb szimbolikus identitásalem; Rabikowska szavaival élve az étel a haza koncepcióját jeleníti meg, noha töredékesen, de mégis materiálisan; az ételhez köthető rituálék pedig a csoport tagjai

² Gans, Herbert: *Symbolic ethnicity...*, i. m., 1979.

³ Uo.

⁴ Edensor, Tim: *National Identity, Popular Culture...*, i. m., 2002; Dahinden, Janine: *Dynamics of Migrants' Transnational Formations...*, i. m., 2010.; Hall, Stuart: *Cultural Identity and Diaspora...*, i. m., 1990.; Trandafoiu, Ruxandra: *Diaspora Online: Identity Politics and Romanian Migrants...*, i. m., 2013.

számára a valahova tartozás megélését testesítik meg.⁵ A nemzeti jellegű ételek többletjelentése a diaszpórában átível a generációkon, és ezt a tanulmányban bemutatott empirikus kutatás is egyértelműen megerősíti. A másod-, harmad-, negyedgenerációban a nemzeti gasztronómia valószínűsíthetően kisebb mértékben hív elő anyaországi asszociációkat, mint az elsőgenerációs emigráns számára. Mivel a nemzeti ételek fogyasztása a többedgenerációsok esetében elsősorban a családhoz kötődik, számukra a gasztronómia szoros összefüggésben értelmeződik a szűkebb hazával, a családi hagyományokkal, örökséggel. Itt kell megemlíteni a *gyökértelenség* vs. *transzplantáció* vitát, amely a magyar emigráns közösségekről szóló irodalomban Puskás Julianna, Fejős Zoltán, Kovács Nóra, illetve Papp Z. Attila munkáiban érhető tetten.⁶ A két eltérő megközelítés ahhoz ad értelmezési keretet, hogy a diaszpóra (egyres szerzőknél: *emigráns*) közösségek önállóknak, „gyökértelennek” tekinthetőek-e, és így kultúrájuk, etnikus szimbólumaik, rituáléik saját, új hazájukban önállóan megalkotott produktumaik, vagy ellenkezőleg: ezek a mintázatok az óhazából áthozott, „átplántált”⁷ kulturális gyakorlatok, amik így kontinuitást mutatnak az óhaza kultúrájával, szokásaival.

A diaszpóra azonosság tudatának szimbolizálódása azonban nem jelent homogenitást, ellenkezőleg: a diaszpórában megjelenő identitásváltozatok igen sokrétűek és sokszínűek. Papp Z. Attila az amerikai magyar szervezeti világ feltárásakor végzett interjúkutatásában három identitásszintet azonosított be az amerikai magyar diaszpórában, amelyek a magyarság megélésének színtereit írják le: az etnoperszonális, az etnoszociális és a nemzeti azonosságtudatot. Ezek különböző kombinációjaként nyolc főbb identitástípust határozott meg, amelyek lényegében egy skálát rajzolnak fel a magyarul beszélő, magyar közösségi életben résztvevő, anyaországi kötődéssel bíró végteltől a teljesen asszimilálódott másik végletig: aktív magyar, lokális magyar, óvatos magyar, „szívmagyar”, alkalmi magyar, „cenzus-magyar”, asszimilálódott.⁸ A Papp Z. által

⁵ Rabikowska, Marta: *The Ritualisation of Food, Home and National Identity...*, i. m., 2010.

⁶ Puskás Julianna: *Ties that blind, ties that divide...*, i. m., 2000.; Fejős Zoltán: *A chicagói magyarok két nemzedéke...*, i. m., 1993.; Kovács Nóra: *Szállítható örökség...*, i. m., 2009.; Papp Z. Attila (szerk.): *Beszédből világ...*, i. m., 2008.

⁷ Fejős Zoltán: *A chicagói magyarok két nemzedéke...*, i. m., 1993.

⁸ Papp Z. Attila (szerk.): *Beszédből világ...*, i. m., 2008, 411.

is idézett Puskás Julianna hasonló tipológiát vázol fel, csak ő az identitás individualizálódásáról beszél a magyar közösségek és szervezetek erőzójának eredményeként.⁹

A ReConnect Hungary program

A ReConnect Hungary egy úgynevezett „birthright” program, vagyis születési jogon járó utazás, ami a nagy létszámú diaszpórával rendelkező országok eszköztárában bevett diaszpórapolitikai programnak számít. A birthright utazások a diaszpóra másod-, harmad-, negyed-, ötöd-generációjának szólnak, és bár az utazás fókusza az anyaország aktuális diaszpórapolitikai céljától függően változhat, alapvető jellemzőjük, hogy egy pozitív anyaországi látogatással igyekeznek a diaszpóra fiatalabb generációját érdekeltté tenni abban, hogy intenzívebben kapcsolódjanak az anyaországhoz és/vagy nemzeti (vagy a diaszpóra jellegétől függően etnikai/kulturális/vallási) örökségükhöz. A birthright programok úttörője Izrael volt, amikor 1999-ben elindította a Taglit Israel elnevezésű programját. A projekt szükségességét azzal indokolták, hogy az akkori kutatások szerint a diaszpóra fiatalabb korosztályában felgyorsult az asszimiláció, erre a kihívásra pedig megfelelő válasznak láttak egy olyan ifjúsági programot, amely egy tíznapos izraeli látogatás alkalmával intenzív zsidó identitás- és közösségi élményt nyújt ennek a generációnak. A program kigondolói szerint egy izraeli utazás nem szűn az egyén zsidó identitását erősítheti meg, hanem a párválasztásra is kihathat,¹⁰ ezzel pedig lassíthat a diaszpóra asszimilációs folyamatait.

Az elmúlt húsz év során az izraeli birthright program a zsidó állam diaszpórapolitikájának egyik zászlóshajója lett. A programon az 1999-es indulás óta több mint 500 ezren vettek részt összesen 67

⁹ Puskás Julianna: *Ties that blind, ties that divide...*, i. m., 2000.

¹⁰ Több kutatás (2009, 2012, 2013, 2014) is vizsgálta, hogy a programon résztvevők hajlamosabbak-e zsidó partnerrel házasodni. Mindegyik felmérés azt mutatta meg, hogy míg a program résztvevői megközelítőleg 70%-ban zsidó házastársat választanak, addig a programon nem résztvevők esetében ez az arány csak 50% körüli. A 2014-es kutatás azt is megmutatta, hogy a programon résztvevők 25%-a egy másik Taglit résztvevővel házasodott. Saxe, Leonard et al: *Jewish Futures Project. The Impact of Taglit-Birthright Israel: Marriage and Family...*, i. m., 2014, 14–15.

országból,¹¹ a rövid- és középtávra vonatkozó vizsgálatok szerint pedig a program eredményesnek mondható a kitűzött célok elérésében is. Az izraeli mintát követve később több ország is elindította a saját birthright programját, természetesen a sajátos diaszpórapolitikai célokhoz igazítva az utazás tartalmát, fókuszát. Ennek megfelelően Írország, amely erőteljesen a diaszpóra anyagi, kapcsolati és tudományos-szakmai tőkét igyekszik kihasználni, birthright programját egy szakmai csereprogrammá formálta, míg a tajvani birthright program egy Peking-ellenes narratívára fűzte fel tematikáját.

A magyar program viszonylag újnak számít a birthright palettán, és legalább két szempontból sajátosnak mondható. Elsősorban azért, mert a program ötlete magától a diaszpórától származik, nem a magyar kormányzattól. A program kezdeményezése a New York-i magyar diaszpóra vezető értelmiségi köreihez, mindenekelőtt a magyar származású amerikai politikus, George Patakihoz és családjához köthető, akik az ötletgazda szerepét töltötték be, valamint a New York-i székhelyű Hungarian Human Rights Foundation-höz (HHRF), akik a kezdetek óta működtetik a programot. A kezdeményezés eredetén kívül azért is érdekes a ReConnect Hungary program, mert bár a 2012-es indulás óta a magyar kormány minden évben támogatja a program megvalósulását,¹² magát a működtetést nem vállalta át. Ebből következően az utazás konkrét programjába, tematikájába, ha úgy tetszik, a magyarországi látogatás „narratívájába” a magyar kormány nem szól bele, annak összeállítása és lebonyolítása teljes mértékben egy diaszpóraszervezet kezében van. Emiatt a ReConnect Hungary nem értelmezhető klasszikus diaszpórapolitikai eszközként, hiszen a kormányzati támogatás megszűnése esetén a program elviekben továbbra is működni tudna, amennyiben a HHRF más forrásból (például a diaszpóra adományaiból, pályázatokból) biztosítani képes a szükséges anyagi fedezetet. Azt is érdemes megjegyezni, hogy a magyar program az izraeli birthright-tal ellentétben kifejezetten csak az Amerikai Egyesült Államokban és Kanadában élő magyar származású fiataloknak szól, tehát a világ más területein élő magyar diaszpóra tagjai számára nem elérhető.

¹¹ A Taglit Israel honlapja: http://www.birthrightisrael.com/about-us-content?scroll=art_3 (Utolsó letöltés: 2016.09.22)

¹² A támogatás a program megvalósítására benyújtott pályázati projekt (teljes vagy részleges) finanszírozása formájában történik.

A ReConnect Hungary évente egyszer, egy kéthetes magyarországi látogatás keretében valósul meg. A résztvevők toborzása az amerikai és kanadai magyar intézményi hálózaton keresztül, online és népszerűsítő kampányokkal történik (magyar fesztiválok, rendezvények alkalmával, illetve egyetemi hírleveleken), de fontos a korábbi résztvevők hatékony reklámozása is. A részvétel feltétele, hogy a jelentkező magyar származású (mindegy, hogy hányadik generációból), 18-28 év közötti amerikai vagy kanadai állampolgár legyen, aki 12 éves kora óta nem élt hosszabb ideig Magyarországon, és középiskolai tanulmányait már befejezte. A jelentkezéshez bemutatkozó- és motivációs esszére (2016-ban első alkalommal videó volt az elvárás) és két ajánlólevélre van szükség, ami alapján előszelekció zajlik, végül – a nagy földrajzi távolságok miatt – telefonos interjún választják ki a program résztvevőit. A létszám minden évben a rendelkezésre álló pénzügyi keret függvénye; az első években 8-12, később 30-35 fő vehetett részt a programon. A kiválasztott résztvevők számára a kéthetes magyarországi program térítésmentes, azonban a transzatlanti repülőjegy körülbelüli árát (1300-1500 dollár) hozzájárulásként be kell fizetniük – vagyis nem teljesen ingyenes utazásról van szó.

A kéthetes magyarországi program minden évben változik, részben az adott év aktualitásai, részben az előző év tapasztalatai, részben a résztvevők száma alapján, azonban a program alapmotívumai így is meghatározhatóak. Az elmúlt öt év programját megvizsgálva az alábbi kategóriákba sorolhatóak a kéthetes látogatás programjai: 1. klasszikus turisztikai programok, 2. a magyar történelmet ismertető programok (múzeumlátogatások, tematikus túrák), 3. a mai magyar politikai, közéleti és gazdasági helyzet megismerését szolgáló programok. A ReConnect Hungary lényege tulajdonképpen a harmadik kategória programjaiban rejlik, hiszen ezek azok a szituációk, amelyekben egy hagyományos turistaprogram során a látogatónak nem szokott része lenni. Ebbe a kategóriába olyan programelemek tartoznak, mint például egy magyarországi civil szervezet meglátogatása; önkénteskedés; egy roma integrációs központ munkájának megismerése; részvétel egy olyan panelbeszélgetésen, ahol aktuális politikai és társadalmi kérdésekről esik szó szakértők bevonásával; Magyarországon élő külföldi vállalkozókkal való találkozás; beszélgetés startup vállalkozókkal; családi borpince meglátogatása stb.

A programnak minden évben része egy határon túli magyar közösség meglátogatása (általában Szlovákia vagy Szerbia területén), illetve eddig minden évben sor került a magyar kormány egy képviselőjével való rövid (formális) találkozóra is. A budapesti programhelyszínek között a Terror Háza és a Holokauszt Emlékközpont megtekintése minden évben szerepel, hiszen a program legtöbb résztvevőjének felmenői vagy a II. világháború időszakában, vagy az 1956-os forradalom után hagyták el Magyarországot, így a két múzeum tematikájához családi történetek kötik őket.

Módszertan

A kutatás módszertana több pilléren nyugszik. Egyrészt 2014-ben készült az akkor még csak két éve működő program addigi résztvevőivel egy interjú kutatás, melyben az addigi résztvevők fele, tíz fő lett megkérdezve. A félig strukturált interjúk átlagosan 40 percesek voltak, a tíz interjúból kettő készült személyesen, nyolc pedig Skype-on.¹³ Az interjú kérdései három fő témára fókuszáltak: a válaszadók általános szocio-demográfiai- és "magyar" hátterére, a magyarországi utazás emlékeire és percepciójára, valamint a hazautazást követő változásokra a magyarsághoz és/vagy Magyarországhoz való viszonyulásban, magyar identitásban. Az interjúelemzések mellett azokat az esszéket is feldolgoztam, amelyeket a résztvevők a ReConnect Hungary programra való jelentkezésükkor írtak családjuk magyar örökségéről és az utazással kapcsolatos motivációjukról.

A kutatás második pillére egy 2016-ban végzett kérdőíves felmérés volt. Ez a kérdőív a program után lett lekérdezve, amikor a programnak már összesen 95 résztvevője volt. A kérdőívet a résztvevők a ReConnect Hungary Alumni levelezőlistán és a ReConnect Hungary Alumni Facebook-csoporton keresztül kapták meg. A kérdőívet összesen 57 fő töltötte ki. A kutatás nem statisztikai jellegű információkat kíván adni a résztvevőkről, hanem az identitás különböző szintjeinek, valamint a magyar örökséggel és a Magyarországgal kapcsolatos asszociációknak a megértésére törekszik, emiatt azzal a kérdéskörrel nem foglalkozik, hogy a maradék 40%-nyi résztvevő miért nem töltötte ki a kérdőívet. A kérdőív felépítése az

¹³ Az interjúalanyok közül ketten rövid ideig Magyarországon tartózkodtak a kutatás ideje alatt, velük ezért kerülhetett sor személyes beszélgetésre.

interjúkéhoz hasonló volt: az első kérdéscsoport a válaszadó általános szocio-demográfiai háttérére kérdezett rá, a második kifejezetten a magyar háttérre fókuszált, a harmadik a magyarországi látogatás emlékeire és tapasztalataira, a negyedik pedig az „utóéletére” vonatkozott. A kérdőív összeállításakor nagyban támaszkodtam az izraeli birthright program, a Taglit Israel hatásait mérő kérdőívek strukturájára.¹⁴ Mind az interjúk, mind a kérdőív nyelve az angol volt. Az interjúk és motivációs esszék strukturált feldolgozásához az Atlas.ti szoftvert, a kérdőívekhez pedig SPSS programot használtam.

Az interjúkon, motivációs esszéken és kérdőíveken kívül a kutatáshoz felhasználtam azt a tapasztalatot is, amelyet a 2015-ös és 2016-os évfolyam magyarországi látogatásakor résztvevő megfigyelőként szereztem. Mind a két évfolyam esetében részt vettem a kétéhetes utazás összes programpontján.

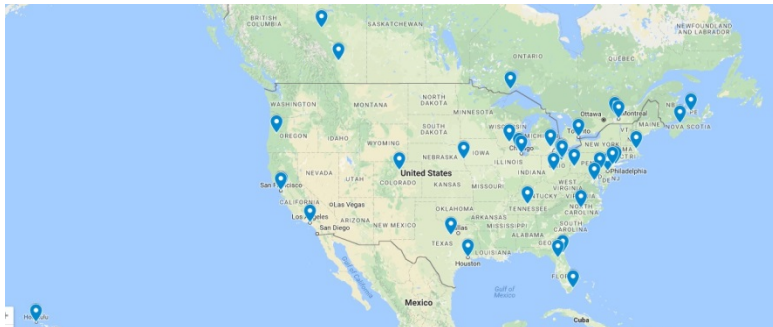
A tanulmányban elsősorban a kérdőíves kutatás eredményeit elemzem, a számadatok alaposabb és mélyebb megértéséhez viszont gyakran felhasználok az interjúk kutatás és terepmunka tapasztalatait.

Válaszadók

Az interjúalanyok közül három fő a 2012-es programon, hét fő a 2013-as programon vett részt. A kérdőívet kitöltők között a legtöbben, 28-an 2016-ban vettek részt a programon, a 2015-ös évfolyamból 15, a 2014-es és 2013-as évfolyamokból négy-négy, a 2012-esből pedig három válaszadó volt.

Ahogy arról már szó volt, a program az észak-amerikai magyar diaszpórára korlátozódik. A kérdőív válaszadói szépen lefedik azt a nagy földrajzi spektrumot, amelyből a program résztvevői érkeznek. Figyelembe véve, hogy az amerikai mobilitás meglehetősen erőteljes, a kérdőívben a születési helyen kívül még két kérdés vonatkozott a „származásra”: a válaszadóknak meg kellett jelölniük, hogy 12 éves korukig hol éltek a leghosszabb ideig, illetve azt, hogy az elmúlt öt év folyamán hol éltek a leghosszabb ideig. Az utóbbi kérdésre adott válaszok térképes megjelenítése:

¹⁴ Saxe, Leonard et al: *A Mega-Experiment in Jewish Education: The Impact of birthright Israel...*, i. m., 2002.

1. ábra: *Hol éltél az elmúlt öt év folyamán a leghosszabb ideig?*

A térképen látható, hogy az Egyesült Államok és Kanada egész területéről érkeztek válaszok, Hawaiitól egészen a kanadai Prince Edward-szigetig, ugyanakkor nagyobb koncentrációt látunk azokon a területeken, amelyek klasszikusan az amerikai magyar diaszpóra központjainak számítanak: New York, New Jersey, Ohio, Chicago és Toronto környéke. Az interjú kutatás alanyai a keleti part térségéből származnak: New York, Pennsylvania, Washington, D.C., Toronto és Montreal. Fontos még egyszer kihangsúlyozni, hogy hiába érkezett sok résztvevő a fontosabb magyarok térségeiből, ők a magyar intézményi hálózatban nem, vagy csak elhanyagolható mértékig vesznek részt; magyar származásukkal tisztában vannak, de annak közösségi, társadalmi megnyilvánulása nincs.¹⁵

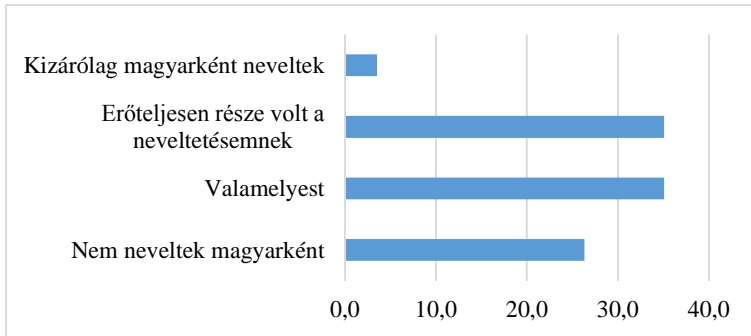
A válaszadók magyar háttere

Az interjúalanyok közül négyen másodgenerációs, hárman harmadgenerációs, hárman pedig negyed- vagy ötödgenerációs amerikai magyarok voltak. A kérdőívet kitöltők esetében a harmadgenerációs válaszadók erősen felülreprezentáltak voltak: az 57 kitöltő közül mindössze hat fő másodgenerációs, 36-an harmadgenerációsok és 15-en negyedgenerációsok. Másodgeneráció alatt azokat értjük, akiknek a szülei emigráltak, ők pedig már Amerikában/Kanadában születtek. Harmadgenerációs az, akinek a nagyszülei emigráltak, a

¹⁵ Ez alól az egyetlen kivételt Cleveland jelenti, az onnan érkező résztvevők közül többen is tagjai voltak a cserkészetnek.

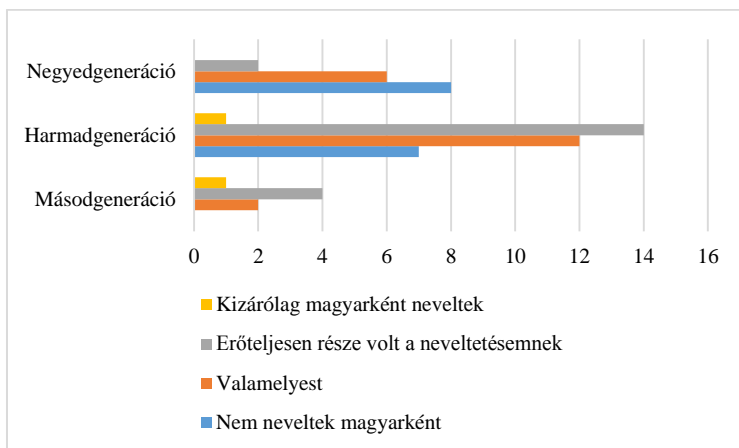
negyedgenerációnak pedig a dédszülei. Néhány esetben problematikus volt eldönteni, hogy a válaszadó melyik generációhoz tartozik. Ilyen például az, amikor a nagyszülő a szülő gyermekkorában hagyta el Magyarországot; amikor a szülő fiatal felnőttként emigrált, de pár év után a nagyszülők is követték a szülőt; illetve amikor a válaszadó még Magyarországon (vagy a Kárpát-medencében) született, de pár éves korában emigrált a család. A következőes tipologizálás érdekében ezeknél az eseteknél azt vettem döntőnek, hogy az elsődleges szocializáció hol történt; ha a nagyszülők a szülő gyermekkorában emigráltak, vagyis a szülő még Magyarországon született, de szocializációja már az új országban történt, akkor ebben az esetben harmadgenerációként definiáltam a válaszadót; ha azonban a szülő már fiatal felnőttként emigrált (akár egyedül, akár a válaszadó nagyszülevel), akkor a válaszadó másodgenerációs. Hasonló logika szerint, ha a válaszadó még az emigrálás előtt született, de öt-hét éves korától Amerikában vagy Kanadában él, őt másodgenerációnak számítom.

A válaszadók magyar hátterét a kérdőívben több kérdéssel próbáltam megragadni. Az első kérdés a válaszadó szubjektív véleményét kívánta felmérni arról, hogy milyen mértékben részesült magyar neveletésben, azaz hogyan érzi, a család mennyire tartotta fontosnak a magyar származás továbbadását. A „magyar neveletés” kritériumai, elemei nem voltak definiálva a kérdésben, mert arra voltam kíváncsi, hogy a válaszadók általánosságban mit gondolnak saját „magyarságukról”. A „Véleményed szerint milyen mértékben részesültél magyar neveletésben?” (‘In your opinion, to what extent were you raised Hungarian?’) kérdésre a válaszadók egyenlő arányban jelölték meg az „erőteljesen része volt a neveletésemnek” és a „valamelyest” opciót, de látható az ábrán, hogy a „nem neveltek magyarként” opció is 25% feletti arányban szerepel. A „kizárólag magyarként neveltek” opció megjelölés – nem meglepő módon – marginális.

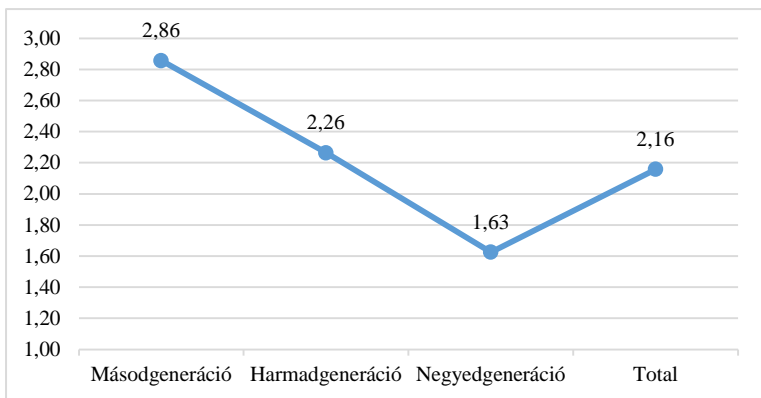

2. ábra: Véleményed szerint milyen mértékben részesültél magyar neveletésben? (%)

A kérdésre adott válaszokat érdemes generációs bontásban is megnézni. Az ábrán látható, hogy a negyedgeneráció legjellemzőbb válasza a „nem neveltek magyarként” volt, míg a másod- és harmadgenerációnál az „erőteljesen része volt a neveltetésemnek” a leggyakoribb válasz.

3. ábra: Véleményed szerint milyen mértékben részesültél magyar neveletésben? Generációs bontás, N=57

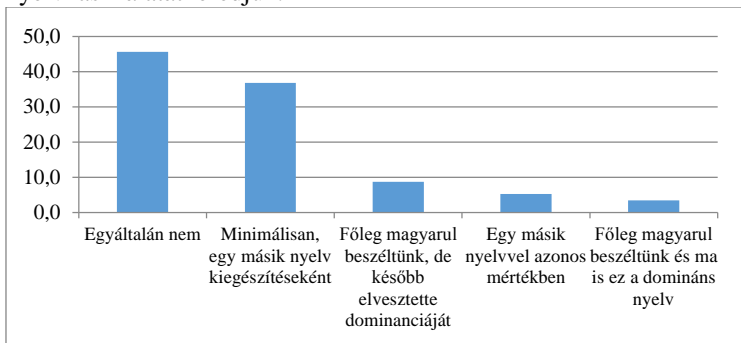

4. ábra: *Véleményed szerint milyen mértékben részesültél magyar nevelésben? Generációs bontás, átlag (SKÁLA: 1 – nem neveltek magyarként; 2 – valamelyest; 3 – erőteljesen része volt a neveltetésnek; 4 – kizárólag magyarként neveltek)*

Noha a válaszadók többsége úgy érzi, hogy erőteljesen részesült magyar nevelésben, az interjú kutatásból az derült ki, hogy a válaszadók többségénél a magyar háttér a családban leginkább a szimbolikus elemekre korlátozódik. Ez alatt mindenekelőtt a magyar gasztronómia értendő, de a magyar népművészeti alkotások tisztelete, a magyar népi kultúra értéként való megjelenése is jellemző elem. Ezen kívül a magyar örökség megélése a családi történeteken keresztül történik; a harmadgenerációban különösen is megfigyelhető a nagyszülők magyarországi életéről való visszaemlékezések újramesélése, nosztalgikus megjelenítése. Mindez tehát azt jelenti, hogy a válaszadók többségének erőteljes érzelmi viszonyulása van a magyar örökségéhez, ami a családban egyes szituációkban (főleg ünnepeken) megnyilvánul szimbolikus formákban, azonban nem beszélhetünk egy tudatos vagy konkrét identitásőrzési stratégiáról. Az interjúk és a résztvevő megfigyelés tapasztalata alapján ez többnyire azokra is igaz lehet, akik a kérdőívben az „erőteljes magyar nevelés” opciót választották ki.

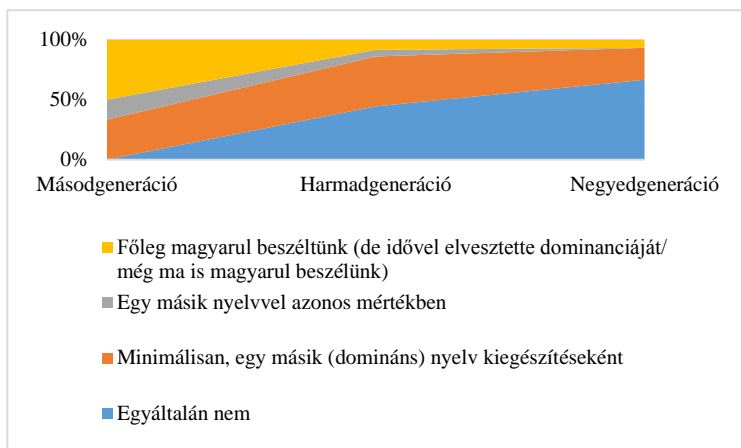
Ezt a feltételezést megerősítik a kérdőív egy másik, a magyar háttérre vonatkozó kérdésére adott válaszok is. A „Gyerekkorodban otthon milyen gyakran használtátok a magyar nyelvet?” válaszaik között egyértelműen kiemelkedő az „egyáltalán nem” opció, a „mi-

nimálisan, egy másik (domináns) nyelv kiegészítéseként” lehetőséggel összeadva pedig a válaszadók több mint 80%-ának magyar nyelvhasználatát lefedjük.

5. ábra: Gyerekkorodban otthon milyen gyakran használtátok a magyar nyelvet? (%)

Ez alól a megállapítás alól a másodgeneráció tagjai kivételt jelentenek, hiszen a magyar nyelv otthoni használata esetükben a kérdőív és az interjúk tanúsága szerint is jellemző.

6. ábra: Gyerekkorodban otthon milyen gyakran használtátok a magyar nyelvet? Generációs bontás, %

Az ábrán egyértelműen kirajzolódik a nyelvcseré folyamatára a diaszpórában: a magyar nyelv elsődleges használata a másodgenerációnál még jelentős, ennek a válaszlehetőségnek a kiválasztása a negyedgeneráció felé haladva folyamatosan csökken. Otthon többségében egyáltalán nem használják a magyar nyelvet a negyedgenerációs válaszadók, míg ezt az opciót a másodgenerációsok közül senki nem választotta. Érdekes eredmény, hogy a kétnyelvűség állapota („egy másik nyelvvel azonos mértékben”) nem jellemző a válaszadókra; a másodgenerációnál még marginálisan létezik ez az állapot, a harmadgenerációnál viszont gyakorlatilag eltűnik. Mindhárom generáció hasonló arányban jelölte viszont a magyar nyelv minimális használatát, ami azonban a valóságban – az interjú és résztvevő megfigyelés tapasztalatai alapján – nagyon különböző, széles nyelvhasználati spektrumot fedhet le. Sokan ugyanis a magyar nyelv minimális használata alatt értik a nagyszülőktől megtanult pár szóból álló szókincset, gyermekdalokat, a magyar ételek neveit vagy a magyar beceneveket is. Ez azonban nem feltétlenül jelenti azt, hogy a magyar nyelvet valóban élő nyelvként használják ezekben a háztartásokban, ezért érdemes ezt a válaszkategóriát ezzel a megfontolással számításba venni. Kijelenthető tehát, hogy a magyar nyelv tudása nem jellemző a válaszadókra, így a magyar örökség továbbélésének és manifestálódásának terei közül a nyelvi aspektus szinte teljes mértékben kivehető. A kis elemszámú minta ellenére az otthoni magyar nyelvhasználat és a magyar neveltetésben való részesülés szubjektív megítélése is szignifikáns összefüggést mutat a generációval.¹⁶

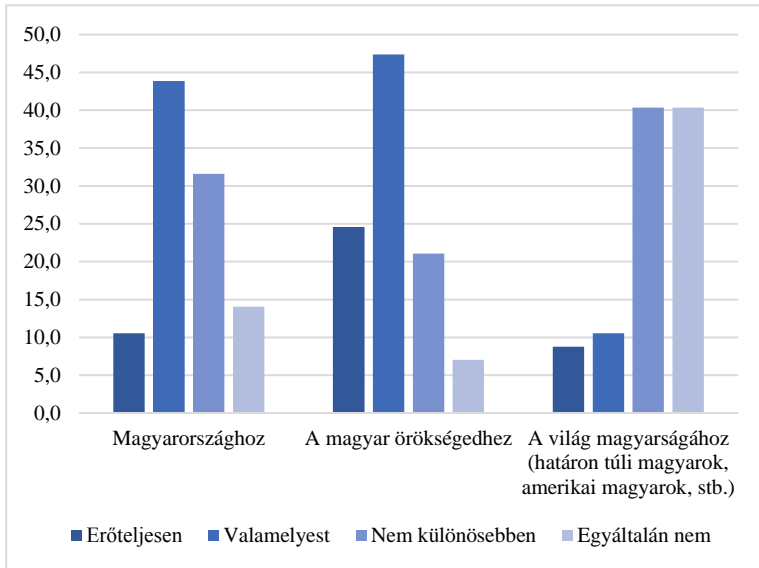
További, a magyar háttérre vonatkozó kérdés volt a kérdőívben a magyar szervezeti világban való részvétel. Mivel a program alapvetően azoknak szól, akik a magyar gyökerektől és a magyar szervezeti világtól már eltávolodtak, nyilvánvalóan nem meglepő, hogy a magyar intézményekbe való bekapcsolódás igen alacsony a válaszadók-nál: 75%-uk nem vett részt semmilyen amerikai magyar intézmény életében, és az előző két elemzési kategóriával összehangban (nyelvhasználat és magyar neveltetés) az intézményi életben való részvétel a generáció „növekedésével” egyre alacsonyabb. Azok közül, akik valamilyen magyar szervezetnek tagjai voltak, a legtöbben a magyar egyházakat jelölték meg, az egyéb válaszlehetőségek (cserkészet,

¹⁶ $p=0,073$ és $p=0,055$

néptáncscsoport, magyar iskola, kulturális intézmény, nyelvtanfolyam) elenyésző számban fordultak csak elő.

A magyar identitás szintjei

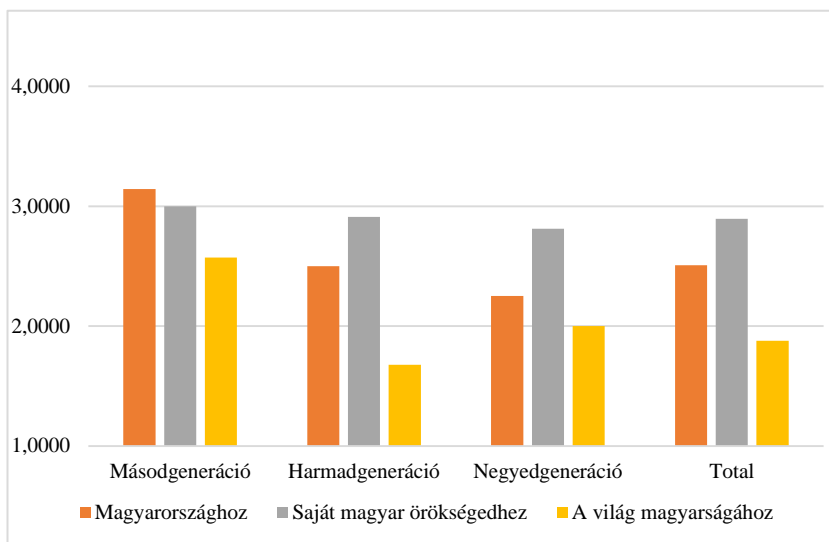
A válaszadóknak a magyarországi utazást megelőző viszonyulását a magyar örökséghez és Magyarországhoz négyfokozatú skálán próbáltam mérni.

7. ábra: A ReConnect út előtt mennyire kötődöttél... ? (%)

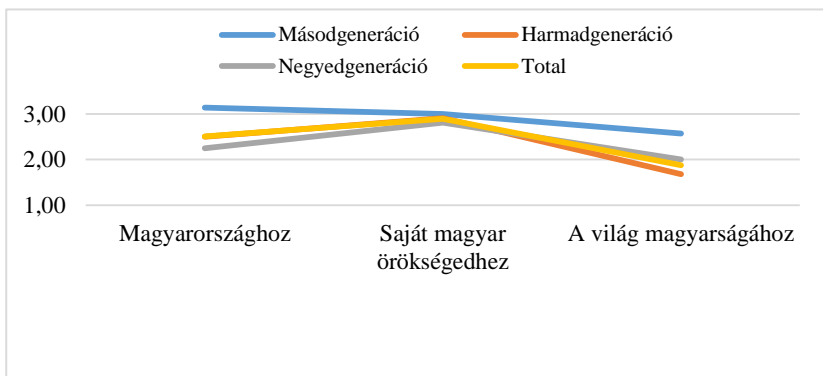
Jól látszik, hogy a magyarországi látogatást megelőzően erőteljes kötődés nem volt jellemző sem Magyarországhoz, sem a világ magyarságához („global Hungarian community”), ez az opció egyedül a saját magyar örökséghez való kötődésnél emelkedik meg valamelyest, de ebben a kategóriában sem kiemelkedő. Érdeemes viszont megnézni, hogy míg a Magyarországhoz való kötődésnél a „valamelyest” és a két negatív választ („nem különösebben” és „egyáltalán nem”) szinte egyforma arányban jelölték meg a válaszadók, addig a saját magyar örökségükhöz való kötődésnél jóval kevesebb a negatív

válaszok aránya, mint a „valamelyest”. A világ magyarságához (amelybe mind a diaszpóra, mind a határon túli magyarok beleértendőek) való kötődésnél pedig kimagasló a negatív tartományba eső válaszok aránya. Ez alapján kijelenthető, hogy a magyarsághoz való kötődés különböző szintjeit felmérő kérdés eredményei megerősítik a fentebbi megfigyeléseket, miszerint a magyar identitás a diaszpóra későbbi generációiban szinte kizárólag a személyes életre korlátozódik; a magyarság megélése elvonatkoztatódik mind Magyarországtól, mind a magyar nemzeti közösségtől (vagy annak bármilyen alcsoportjaitól), és lényegében csak a családi örökségre, hagyományokra koncentrálódik. Egy fiatal másod-, harmad- vagy negyedgenerációs amerikai magyar számára tehát „magyarnak lenni” nem feltétlenül kapcsolódik össze a Magyarországhoz való kötődéssel, sem a magyar (diaszpóra)közösséghez való tartozással, viszont erős érzelmi viszonyulást jelent az ősök származása, kultúrája felé.

8. ábra: A ReConnect út előtt mennyire kötődöttél...? Generációs bontás, átlag (SKÁLA: 1 – egyáltalán nem; 2 – nem különösebben; 3 – valamelyest; 4 – erőteljesen)

Ha generációs bontásban is megnézzük a magyarság különböző szintjeihez való kötődést, akkor azt látjuk, hogy a leggyengébb kötődés mind a három generációs csoportnál a világ magyarságához tapasztalható, a legerősebb kötődés esetén viszont már láthatóak különbségek a generációknál. Míg a harmad- és negyedgenerációnál egyértelműen kiemelkedik a saját magyar örökséghez való kötődés, addig a másodgenerációnál a saját magyar örökséghez és a Magyarországhoz való kötődés lényegében egyformán erős. A generációs különbségeknél azt is érdemes kiemelni, hogy míg a harmad- és negyedgenerációnál a legerősebb kötődési szint (a saját magyar örökség) sem lép át a pozitív tartományba, addig a másodgenerációnál mind a Magyarországhoz, mind a saját magyar örökséghez való kötődés a pozitív tartományban van.

9. ábra: A ReConnect út előtt mennyire kötődöttél...? Generációs bontás, átlag (SKÁLA: 1 – egyáltalán nem; 2 – nem különösebben; 3 – valamelyest; 4 – erőteljesen)

Azt látjuk, hogy a másodgeneráció egyrészt erősebb kötődést mutat mind a három vizsgálati szinten, másrészt a trend sem teljesen azonos, hiszen a Magyarországhoz és a magyar örökséghez való kötődés szinte egyformán erős ennél a csoportnál. A harmad- és negyedgeneráció nagyjából az összesített eredményeket hozza, vagyis a saját magyar örökségéhez kötődik a leginkább, ezt követi Magyarország, ami azonban már a negatív válaszok tartományába esik, azaz nem igazán vagy egyáltalán nem kötődnek Magyarországhoz, a világ magyarságához pedig még kevésbé.

Ezeket a mérési eredményeket a kvalitatív kutatás tapasztalatai is megerősítik. Mind a motivációs esszében, mind az interjúban egyértelmű volt, hogy a résztvevők Magyarországra történő látogatásának legfőbb motivációja a családi örökség mélyebb megértése, a felmenők életének megismerése:

*“After just under 100 years, my family’s journey would come full circle. My greatgrandparents who fled Hungary for America would be juxtaposed with me returning to Hungary.”*¹⁷ (negyedgenerációs válaszadó)

*“If I get into this program, I cannot even imagine the connection that I would feel with my Omami (my grandma). I miss her so much and I want to be able to experience this for her, for my mom, and for myself.”*¹⁸ (harmadgenerációs válaszadó)

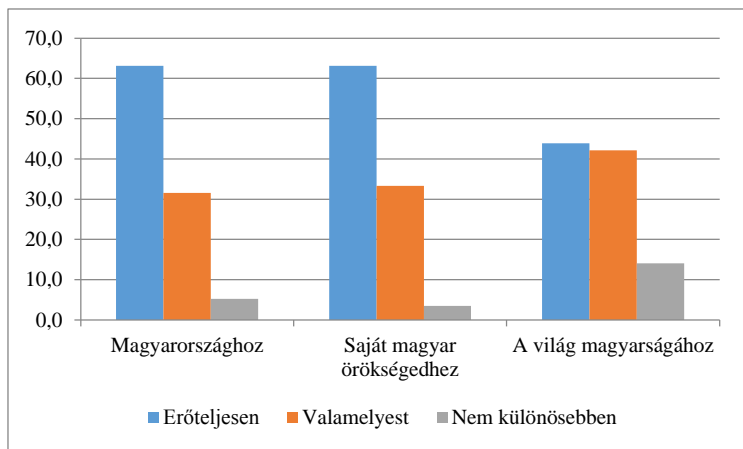
*„I would never forget when I was on the plane and coming down I was looking at Hungary for the first time. Actually I took a picture and I was so overwhelmed with happiness and sadness too because I can’t share it with my grandma. It was the most amazing view I had ever seen.”*¹⁹ (harmadgenerációs válaszadó)

A magyarság különböző szintjeihez való kötődés a magyarországi látogatás után egészen más képet mutat.

¹⁷ “Száz éven belül a családom útja egy teljes kört írna le: a dédszüleim történetétől kezdve, akik Magyarországról Amerikába menekültek, az én Magyarországra való látogatásomig.”

¹⁸ “El sem tudom képzelni, mennyire közel érezném magam Ómamához (nagyamámhoz) a program által. Nagyon hiányzik nekem, és ebben a programban érte, az édesanyámért és magamért szeretnék részt venni.”

¹⁹ „Sosem fogom elfelejteni, amikor a repülőgép leszállt és először láttam meg Magyarországot. Le is fényképeztem, és annyira előtörttek az érzelmek, boldogság és szomorúság egyszerre, mert ezt már nem tudom elmondani a nagymamámnak. Ez volt életem leglenyűgözőbb látványa.”

10. ábra: A ReConnect út után mennyire kötődsz...? (%)

Amint látható, a negatív („nem különösebben”, „egyáltalán nem”) válaszlehetőségek mind a három kategóriában jelentősen lecsökkentek, sőt, az „egyáltalán nem” lehetőséget egyik kategóriában sem választotta egyik válaszadó sem, az erőteljes kötődést választók száma pedig mind a három kategóriában megnőtt. A kereszt-tábláról leolvasható, hogy a Magyarországhoz való erőteljes kötődés az út előtti 10%-ról 63,2%-ra ugrott fel, a többi válaszlehetőség pedig csökkent: a „valamelyest” 43%-ról 31%-ra, a „nem igazán” 31%-ról 5,8%-ra, az „egyáltalán nem” pedig 14%-ról 0-ra. A saját magyar örökséghez való kötődésnél az „erőteljes” 24%-ról 63%-ra nőtt, a „valamelyest” 47%-ról 33%-ra, a „nem igazán” 21%-ról 3,5%-ra csökkent. A világ magyarságához való kötődésnél is megugrott az erőteljes kötődés, 8,8%-ról 43,9%-ra, és itt egyedül a valamelyest opció is nőtt, 10,5%-ról 42%-ra. A negatív kötődések itt csökkentek a legnagyobb értékben, a „nem igazán” 40,4%-ról 14%-ra, az „egyáltalán nem” pedig szintén 40,4%-ról 0-ra.²⁰

²⁰ A származási országhoz való kötődés jelentős megerősítése valószínűleg birthright sajátosság, hiszen az izraeli programok értékelése is rendre azt mutatja, hogy az Izraelhez való kötődés az utazás után megugrik. Pl. Saxe et al.: *The Impact of birthright Israel...*, i. m., 2001.

		Mennyire kötődsz az út után Magyarország-hoz?			Total
		Erőteljesen	Valame-lyest	Nem igazán	
Mennyire kötődöttél az út előtt Magyarországhoz?	Erőteljesen	10,5%			10,5%
	Valame-lyest	31,6%	12,3%		43,9%
	Nem igazán	14,0%	15,8%	1,8%	31,6%
	Egyáltalán nem	7,0%	3,5%	3,5%	14,0%
Összesen		63,2%	31,6%	5,3%	100,0%

1. táblázat: Mennyire kötődöttél az út előtt és után Magyarországhoz? (keresztábra)

		Mennyire kötődsz az út után a saját magyar örökségedhez?			Total
		Erőteljesen	Valame-lyest	Nem igazán	
Mennyire kötődöttél az út előtt a saját magyar örökségedhez?	Erőteljesen	21,1%	3,5%		24,6%
	Valame-lyest	33,3%	14,0%		47,4%
	Nem igazán	7,0%	12,3%	1,8%	21,1%
	Egyáltalán nem	1,8%	3,5%	1,8%	7,0%
Összesen		63,2%	33,3%	3,5%	100,0%

2. táblázat: Mennyire kötődöttél az út előtt és után a saját magyar örökségedhez? (keresztábra)

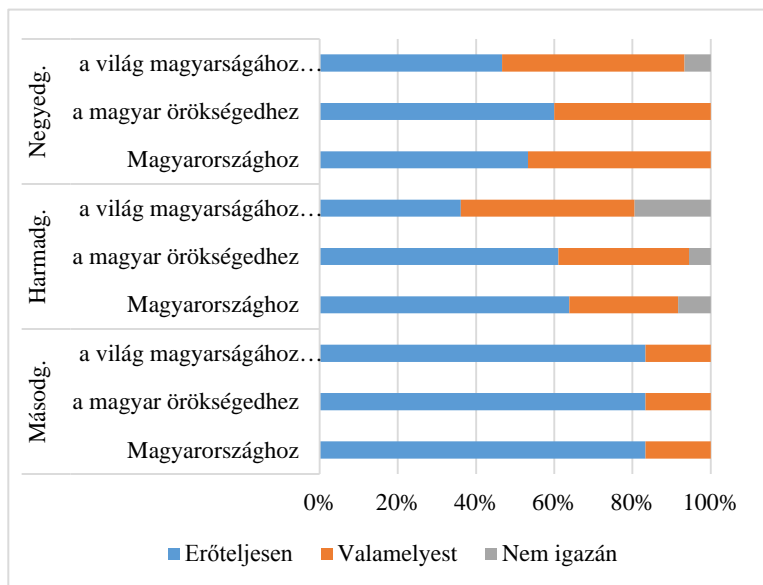
		Mennyire kötődsz az út után a világ magyarságához?			Total
		Erőteljesen	Valamelyest	Nem igazán	

Mennyire kötődött az út előtt a világ magyarságához?	Erőteljesen	8,8%			8,8%
	Valamelyest	5,3%	5,3%		10,5%
	Nem igazán	15,8%	21,1%	3,5%	40,4%
	Egyáltalán nem	14,0%	15,8%	10,5%	40,4%
Összesen		43,9%	42,1%	14,0%	100,0%

3. táblázat: *Mennyire kötődött az út előtt és után a világ magyarságához? (keresztábra)*

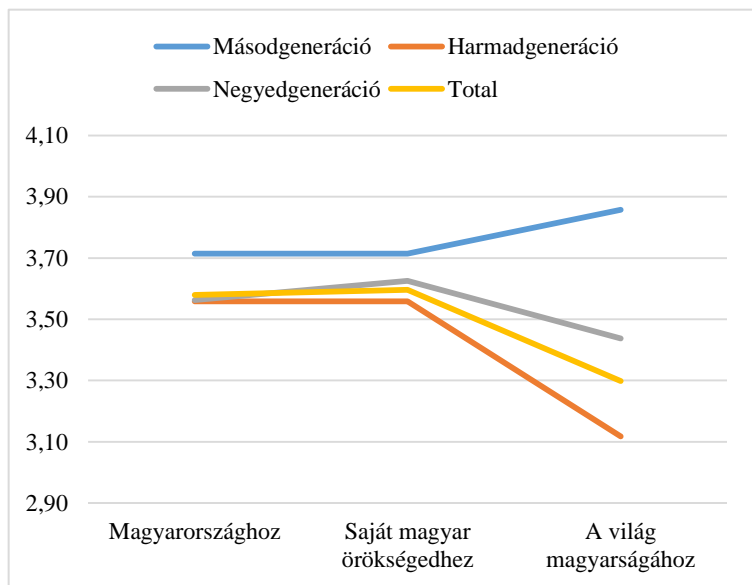
Azt is érdemes megnézni a keresztábrán, hogy míg Magyarországon és a magyar örökség esetében az út utáni erőteljes kötődések nagyjából fele azoktól jön, akik az út előtt is kötődtek valamennyire ezekhez a szintekhez, a világ magyarsága esetében az út utáni erős kötődést több mint fele részben azok mutatják, akik az út előtt nem igazán vagy egyáltalán nem kötődtek a magyarság ezen szintjéhez.

Generációs bontásban megnézve az út utáni kötődéseket azt látjuk, hogy a másodgenerációnál teljesen eltűntek a negatív válaszok, vagyis legalább valamelyest kötődnek a magyarság minden szintjéhez az utazás után. Érdekes eredmény, hogy hasonló válaszokat látunk a negyedgenerációs csoportban is, ahol egyedül a világ magyarságánál nem tűntek el teljesen a negatív válaszok. A harmadgeneráció ezzel szemben árnyaltabb képet mutat, hiszen ők azok, akiknél az út után is maradnak „nem igazán” válaszok mind a három alcsoportban (Magyarország, saját magyar örökség, világ magyarsága).

11. ábra: *A ReConnect út után mennyire kötődsz....? Generációs bontás, %*

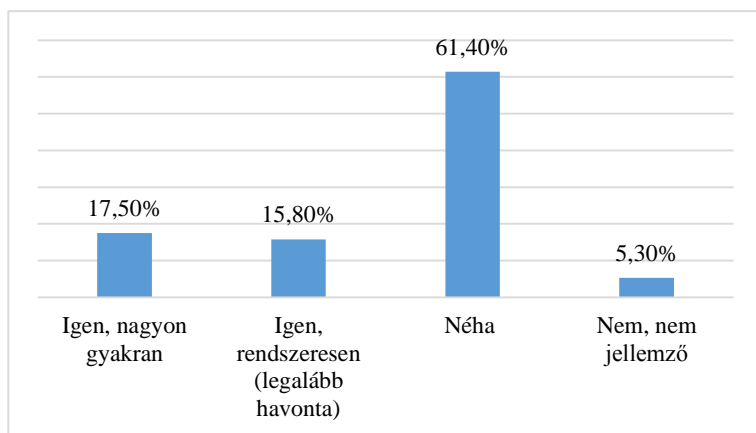
Generációs bontásban az átlagokat összehasonlítva azt látjuk, hogy az utazást követően továbbra is a másodgeneráció mutatja a legerőteljesebb kötődést mind a három szinthez, és esetükben ez egy kiegyensúlyozott, lényegében azonosan erős kötődés mind Magyarországhoz, mind a saját magyar örökséghez, mind a világ magyarságához. A többi generációnál változást látunk abban, hogy míg az utazást megelőzően a kötődés erősségének sorrendje a magyar örökség, Magyarország, világ magyarsága volt, addig az út után a magyar örökséghez és Magyarországhoz való kötődés egyforma erősségű lesz, és a világ magyarsága is csak kicsivel marad le ettől a két szintől (és megmarad a pozitív tartományban, hiszen 1: erőteljesen 2: valamelyest 3: nem igazán).

12. ábra: *A ReConnect út után mennyire kötődsz....? Generációs bontás, átlag (SKÁLA: 1 – egyáltalán nem; 2 – nem különösebben; 3 – valamelyest; 4 – erőteljesen)*

A 7-12. ábrák és 1-3. táblázatok alapján a következő megállapításokat tudjuk tenni. A magyarországi látogatás jelentősen növeli mind az országot, mind a saját magyar örökséget, mind a világ magyarsága iránti pozitív viszonyulást, és a korábbi gyenge vagy nem létező kötődések pozitív viszonyulásba fordulnak át. Az utazást megelőzően legerősebben a saját magyar örökségükhöz kötődnek a résztvevők, Magyarországhoz és a világ magyarságához lényegében nem kötődnek, kivéve a másodgenerációs válaszadókat. Az utazás után mind a három szinthez jelentősen megnő a résztvevők kötődése, és eltűnik a nagy választóvonal a saját magyar örökség és a másik kettő szint között; a programot követően gyakorlatilag ugyanannyira kötődnek Magyarországhoz, mint a saját magyar örökségükhöz. Noha a világ magyarságához való kötődés elmarad a másik két szint mögött egy kicsivel, ez a kötődési szint is átlép a pozitív tartományba.

Azt, hogy a különböző identitáselemekre hogyan hat a magyarországi utazás, további kérdésekkel is próbáltam vizsgálni. A Magyarországhoz való kötődésnek egyfajta kontrolljaként értelmezhetjük azokat a kérdéseket, amelyekben a Magyarországgal kapcsolatos hírek követésére és a Magyarországgal kapcsolatos asszociációkra voltunk kíváncsiak. Mindkét kérdés válaszaiból azt látjuk, hogy érdemes az előbbieken elemzett felfokozott érzelmi kötődést árnyaltan értelmezni.

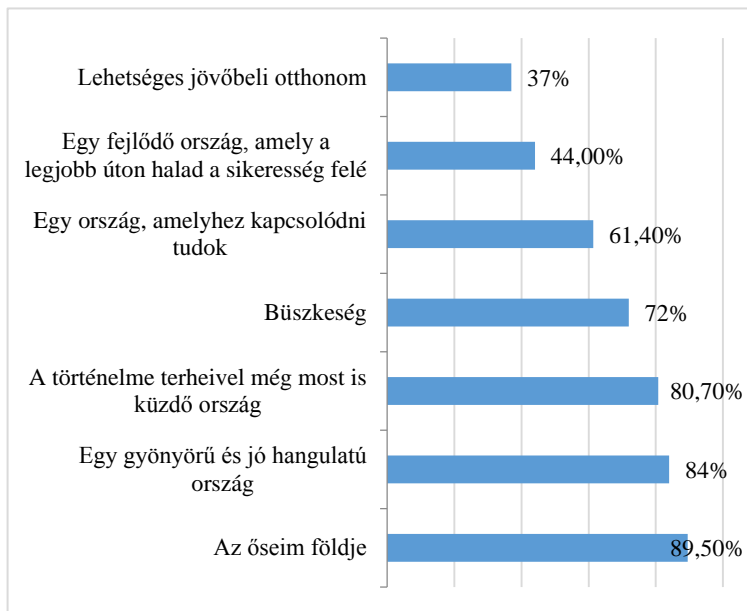

13. ábra: A hazatérésed óta követed a magyarországi híreket? (%)

A magyarországi hírek követésénél azt látjuk, hogy valódi, feltételezhetően tudatos hírkövetés („nagyon gyakran” és „rendszeresen”) 33% (19 válaszadó) esetében áll fenn. A „nem” válaszok alacsony, 5,3%-os előfordulása mutathatja azt, hogy az utazás után Magyarország iránt nem (vagy továbbra sem) érdeklődő résztvevő nem marad, tehát egyfajta (tudatosabb) kötődést valóban beindít a program. Azt azonban érdemes megfontolni, hogy a túlnyomó többség a kényelmes, kellően tág „néha” kategóriát választotta, ami jelenthet egy enyhe, de mégis valós, vagy egy teljesen esetleges érdeklődést is. Az interjúkutatás tapasztalata az utóbbi volt. A kvalitatív kutatásban arra a kérdésre, hogy a hazatérés után követik-e a magyarországi fejleményeket, a többség egyértelmű „nem”-mel válaszolt, azzal a kiegészítéssel, hogy amennyiben valami érdekes cikket látnak az országról a Facebook-on, arra rákattintanak. Vagyis ez alapján óva-

tosan kijelenthetjük, hogy a Magyarországhoz való erőteljes érzelmi kötődés az út után nem áll arányban az ország aktuálpolitikai helyzete iránti érdeklődéssel.²¹

A hírek követésével kapcsolatos kérdéssel részben összecsengő eredményeket mutat a „Mi jut eszedbe, ha Magyarországra gondolsz?”, amelynél több válaszlehetőséget is megjelölhettek a válaszadók.

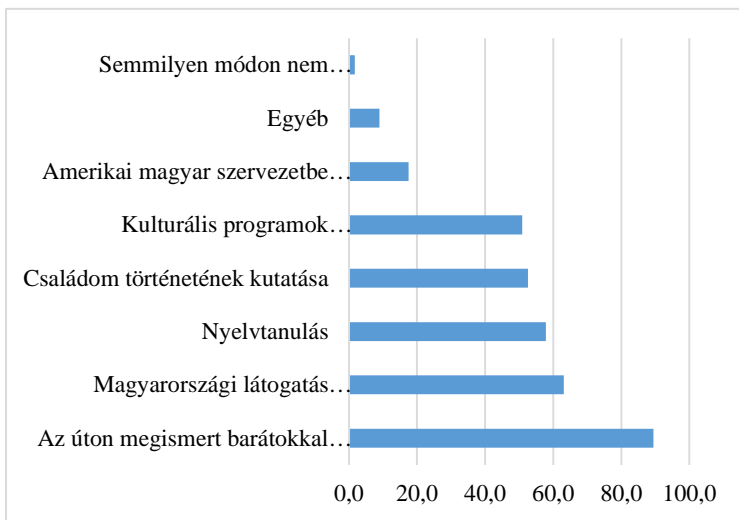
14. ábra: *Mi jut eszedbe, ha Magyarországra gondolsz? (%)*

Láthatjuk, hogy a felkínált válaszlehetőségek közül az „őseim földje” volt a legnépszerűbb, a válaszadók majdnem 90%-a megjelölte ezt az opciót. Ez teljes mértékben összhangban áll a megfigyeléssel, hogy a vizsgált célcsoport számára a magyar identitás elsősorban személyes szinten értelmezhető, alapvetően a családban

²¹ Ez az eredmény az izraeli programhoz képest meglehetősen alacsony: egy 2002-es kutatás eredménye szerint a Taglit résztvevőinek 44%-a gyakran követi az Izraellel kapcsolatos híreket az utazás után. Saxe, Leonard et al: *A Mega-Experiment in Jewish Education...*, i. m., 2002.

megjelenő magyar identitáselemek becsben tartását, a magyar felnőttek tiszteletét jelenti. Ahogy az utazás előtti és utáni kötődéseket mérő kérdéseknél láttuk, ez a személyes, alapvetően a család magyar származása iránti erős kötődés elvileg az utazás után kiegészül a Magyarország iránti igen erős, és a világ magyarsága iránti visszafogottabb kötődéssel – a magyarországi asszociációkkal kapcsolatos kérdés eredményei viszont ezt nem teljesen támasztják alá. A program résztvevőinek többsége az utazás után is alapvetően családi kontextusban értelmezi a származási országot ("őseim földje"), a valós, egyéni kapcsolódást vagy elköteleződést sejtető válaszlehetőségeket ("lehetséges jövőbeli otthonom", "egy ország, amelyhez kapcsolódni tudok") jóval kevesebben jelölték meg.²²

Szintén érdekes eredményeket mutat az a kérdés, amely a „ReConnect élmény” hazatérés utáni folytatására vonatkozott.

15. ábra: *Hogyan folytatod a „ReConnect élményt” otthon? (%)*

²² A Magyarországgal kapcsolatos asszociációk az izraeli program eredményeihez képest kifejezetten erős érzelmi viszonyulásokat mutatnak. Csak két adat viszonyításként: a Taglit résztvevői 62%-ban értettek azzal egyet, hogy Izraelre büszkeségforrásként tekintenek, 17%-ban pedig jövőbeli otthonukként. Saxe et al.: *Taglit-birthright Israel...*, i. m., 2006, 10.

Itt azt látjuk, hogy az utazás konkrét hozadékai között kevés válaszadó esetében találunk tudatos (és rendszeres) identitásápolási stratégiákat. Ez alól egyedül a magyar nyelv tanulása jelent kivételt, hiszen ezt a válaszadók több mint fele megjelölte. A legtöbb válaszadó viszont az úton kötött barátságok ápolását jelölte meg, ami – bár az amerikai magyar hálózat életben tartásában szerepet játszhat, – önmagában a magyar identitás felfedezésében és/vagy ápolásában kevésbé jelentős. Ennél a kérdésnél is érvényesül tehát az a logika, hogy a nem első generációs amerikai magyar fiatalok magyar identitása még a magyarországi látogatást követően sem lép ki a személyes mezőből; a többség az utazás után sem fog bekapcsolódni az amerikai magyar közösségi szervezetekbe,²³ viszont az egyéni (nyelvtanulás, ismételt magyarországi utazás) és családi (családi történelem kutatása) célú tevékenységek lendületet nyerhetnek az út által. Ezt az interjúk kutatás tapasztalatai is teljes mértékben megerősítették: a legtöbb válaszadó a nyelvtanulást és az ismételt magyarországi látogatást nevezte meg, mint a program eredményeként az életében bekövetkezett változást. Az interjúkban a családi vonatkozás ebben a kontextusban is előkerült; többen beszámoltak arról, hogy miután hazatértek a programról, elkezdtek járni magyar kulturális eseményekre, ahova magyar származású rokonaikat is magukkal viszik, illetve tervezik, hogy együtt ellátogatnak a családdal Magyarországra.

Érdekes viszont az a (látszólagos) ellentmondás, hogy míg a magyarországi utazáson kötött barátságok ápolása kiemelkedően fontos a válaszadók számára, a magyarsághoz való kötődés szintjeinél a világ magyarsága, amelybe ők maguk, vagyis a diaszpóra is beleértendő, az utazás után is alacsony kötődést mutat a másik két (Magyarország, személyes magyar örökség) kategóriához képest. Ennek valószínűleg az lehet az oka, hogy a program résztvevői nagyon kevés ismerettel rendelkeznek a magyar kisebbségek és a magyar

²³ Természetesen ennek lehetnek objektív akadályai is, pl. magyar szervezetek hiánya a válaszadók lakóhelyén. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy annak ellenére, hogy a magyar közösségi szervezetekbe a résztvevők aktívan nem kapcsolódnak be, az interjúk és a terepmunka tapasztalatai azt mutatták, hogy az egyes kulturális központok programjai iránt egyértelműen megnőtt az érdeklődés a résztvevők részéről: többen beszámoltak arról, hogy az úton megismert barátokkal közösen látogatnak bizonyos rendezvényeket a különböző Magyar Házakban.

emigráció történetéről. Az amerikai magyar diaszpóráról többnyire az 1956-os forradalom kontextusában van némi ismeretük, azonban a korábbi emigrációs hullámokról és a világ más részein letelepedett magyar közösségekről nem sok (kivéve persze, ha családi kötődésük van ezekhez). A Kárpát-medencei magyar kisebbségekről viszont általában még ennyi ismeretük sincs (itt is természetesen lehetnek kivételek: a történelem iránt érdeklődő vagy családirag a küllhoni magyar területekhez kötődő résztvevők tisztában vannak a kérdéskörrel). A két hetes magyarországi programnak minden évben része egy látogatás valamelyik határon túli magyar régióba, ennek a programnak az üzenete azonban nem teljesen érthető a résztvevők számára. A személyes interjúk során megkértem az alanyokat, hogy beszéljenek azokról a programokról, amelyeket kevésbé élveztek, és a küllhoni magyar régiók felkeresése egyértelműen ebbe a kategóriába esett. A legtöbbször megemlítették, hogy nem volt számukra világos, hogy miért kell Szlovákiába/Szerbiába utazniuk azért, hogy magyarokkal találkozzanak, egy interjúalany pedig úgy fogalmazott, hogy érdekes volt hallani ezeket a magyarokat, de nem értette, hogy ha nekik nem annyira könnyű ott az életük, miért nem költöznek át Magyarországra. Ehhez hasonlóan a kérdőív azon kérdésére, hogy mi volt az út során a legnagyobb negatív meglepetés, a válaszok jó része a határon túli látogatást nevezte meg. Ez a megfigyelés olyan szempontból érdekes, hogy a diaszpóra idősebb generációiban jellemző „Erdély-kultusz”, és általában a határon túli magyarok iránti fokozott érzelmi kötődés, felelősségérzet, illetve a határon túli magyarok „etnoszociális identitásával” való szimpatizálás²⁴ a vizsgált célcsoportban már nem él tovább. A magyar nemzet „szétszórtsága” nem tudatosul a résztvevőkben, még saját, amerikai magyar közegüket illetően sem. Vagyis az úton megismert amerikai magyar fiatalok a résztvevők számára nem tételeződnek a diaszpóra tagjaiként, tehát a velük kötött barátság ápolásának fontossága nem áll ellentmondásban azzal, hogy a világ magyarságához való kötődésük egyébként nem annyira erős.

²⁴ Papp Z. Attila: *Beszédből világ...*, i. m., 2008, 208.

Összegzés

A kutatás fókuszában olyan, sokadik generációs amerikai magyar fiatalok identitás szerkezete és Magyarország-képe állt, akik származásukkal tisztában vannak ugyan, de az amerikai magyar szervezeti életben nem, vagy csak marginálisan vesznek részt. A célcsoportot a magyar birthright program egykori résztvevői adták; ez a program ugyanis kifejezetten a magyar gyökereiktől eltávolodott, de a magyar identitás felfedezésére nyitott, magyar származású amerikai és kanadai fiataloknak szól. A kutatás vegyes módszertannal készült: a vizsgálat gerincét egy 2016-ban felvett kérdőíves kutatás adja, de az eredmények kiegészítésre, árnyalásra kerültek egy 2014-ben végzett interjúkutatás és a 2015-ben és 2016-ban végzett terepmunka tapasztalataival.

A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a „látható” identitásjegyek (nyelvhasználat, szervezeti életben való részvétel) a második generáció után gyakorlatilag eltűnnek, és a sokadgenerációs diaszpóra tagjai számára a magyar identitás terepe szinte kizárólag a család marad. Ettől függetlenül a válaszadók számára a magyar származás érzelmileg nagyon is fontos, és ezt a magyar származás tiszteletben tartásán, bizonyos szimbolikus rituálék gyakorlásán (gasztronómia, nemzeti szimbólumok) keresztül fejezik ki, ez azonban nem feltételezi más „magyarságszintek” meglétét. A kérdőíves válaszok egyértelműen megmutatták, hogy a magyarság különböző szintjei közül a válaszadók magyarországi látogatást megelőzően egyedül a személyes magyar örökségükhöz kötődnek, de Magyarországhoz és a világ magyarságához (határon túli magyar kisebbségek, diaszpóra) nem igazán. Ez alól a másodgeneráció jelent kivételt, náluk ugyanis tetten érhető a Magyarországhoz való pozitív kötődés is. Ezek a viszonyulások – legalábbis érzelmi szinten – jelentősen megváltoznak a magyarországi látogatás után. A programot követően a magyarság mindhárom szintjéhez pozitív kötődéseket mutatott ki a kérdőíves kutatás; a személyes magyar örökséghez való kötődéshez gyakorlatilag felzárkózik a Magyarországhoz való kötődés, és a harmadik szint ettől kissé ugyan elmarad, de az is átlép a pozitív tartományba.

Az erős érzelmi viszonyulásokkal azonban némiképp szembeállíthatóak azok az eredmények, amelyeket az utazás gyakorlati következményeit mérő kérdések mutatnak. A válaszadók többsége az utazás után is alapvetően családi kontextusban értelmezi a származá-

si országot („őseim földje”), a valós, egyéni kapcsolódást vagy elköteleződést sejtető válaszlehetőségek („lehetséges jövőbeli otthonom”, „egy ország, amelyhez kapcsolódni tudok”) ritkábban fordultak elő – kivételt ez alól a nyelvtanulás és az ismételt magyarországi látogatás jelent. Ehhez hasonlóan a magyarországi hírek követésére vonatkozó kérdésnél is az látszik, hogy a származási ország aktuálpolitikájának követése ritkán tudatos, a többség számára inkább esetleges. A kutatásból az is kiderül, hogy hiába ugrik meg a világ magyarsága iránt érzett kötődés szintje az út után a válaszadók többsége esetén, a magyar nemzet „szétszórtsága” nem tudatosul a résztvevőkben, még saját, amerikai magyar közegüket illetően sem, a Kárpát-medencei magyar kisebbségek helyzetének megértése pedig még kevésbé egyértelmű számukra.

Felhasznált irodalom

- Dahinden, Janine: Dynamics of Migrants' Transnational Formations: Between Mobility and Locality. In: Rainer Bauböck and Thomas Faist (eds.): *Diaspora and Transnationalism. Concepts, Theories, Methodologies*. Amsterdam, Amsterdam University Press, 2010.
- Délano, Alexandra – Gamlen, Alen: Comparing and theorizing state–diaspora relations. In: *Political Geography*, 41, 2014, 43–53.
- Edensor, Tim: *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. Oxford, New York, Berg, 2002
- Fejős Zoltán: *A chicagói magyarok két nemzedéke 1890–1940*. Budapest, Teleki László Alapítvány Közép Európai Intézet, 1993.
- Gans, Herbert: Symbolic ethnicity: The future of ethnic groups and cultures in America. In: *Ethnic and Racial Studies*, Volume 2 Number 1 January, 1979.
- Hall, Stuart: Cultural Identity and Diaspora. In: Johnathan Rutherford (ed.): *Identity: Community, Culture, Difference*. London, Lawrence & Wishart, 1990.

- Koinova, Maria: *Diasporas and International Politics: Utilizing the Universalistic Creed of Liberalism for Particularistic and Nationalist Purposes*. In: Rainer Bauböck and Thomas Faist (eds.): *Diaspora and Transnationalism. Concepts, Theories, Methodologies*. Amsterdam, Amsterdam University Press, 2010
- Koinova, Maria: Why do conflict-generated diasporas pursue sovereignty-based claims through state-based or transnational channels? Armenian, Albanian and Palestinian diasporas in the UK compared. In: *European Journal of International Relations*, Volume 20 (Number 4), 2014. 1043–1071.
- Koinova, Maria: *Conflict and Cooperation in Armenian Diaspora Mobilization for Genocide Recognition*. In: David Carment and Ariane Sadjed (eds.): *Diaspora as Cultures of Cooperation: Global and Local Perspectives*. London: Palgrave, 2016
- Kovács Nóra: *Szállítható örökség. Magyar identitásteremtés Argentínában (1991–2001)*. Budapest, Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, 2009.
- Papp Z. Attila (szerk.): *Beszédből világ. Elemzések, adatok amerikai magyarokról*. Budapest, Magyar Külügyi Intézet, 2008.
- Puskás Julianna: *Ties that blind, ties that divide. 100 years of Hungarian experience in the United States*. New York/ London, Holmes Meier, 2000.
- Rabikowska, Marta: *The Ritualisation of Food, Home and National Identity among Polish Migrants in London*. In: *Social Identities* 16, no. 3. 2010.
- Saxe, Leonard et al.: *The Impact of birthright Israel*. Maurice and Marilyn Cohen Center for Modern Jewish Studies, Brandeis University, 2001.
<http://www.brandeis.edu/cmjs/pdfs/The%20Impact%20of%20birthright%20israel.pdf> (utolsó letöltés: 2016. november 21.)
- Saxe, Leonard et al.: *A Mega-Experiment in Jewish Education: The Impact of birthright Israel*. Maurice and Marilyn Cohen Center for Modern Jewish Studies Brandeis University, 2002.
http://www.brandeis.edu/cmjs/pdfs/bri3_full.pdf (utolsó letöltés: 2016. november 21.)

- Saxe, Leonard et al.: *Taglit-birthright Israel: Impact on Jewish Identity, Peoplehood, and Connection to Israel*. The Maurice and Marilyn Cohen Center for Modern Jewish Studies, 2006. 10. <https://www.brandeis.edu/cmjs/pdfs/bri2006.evaluationimpact.pdf> (utolsó letöltés: 2016. november 21.)
- Saxe, Leonard et al: *Jewish Futures Project. The Impact of Taglit-Birthright Israel: Marriage and Family*. Maurice and Marilyn Cohen Center for Modern Jewish Studies Brandeis University, 2014. <http://www.brandeis.edu/cmjs/pdfs/jewish%20futures/JewishFutures2014.pdf> (utolsó letöltés: 2016. november 21.)
- Shain, Yossi – Barth, Aharon: Diasporas and International Relations Theory. In: *International Organizations*, Vol. 57, No. 3 (Summer) 2003, 449-479; Ragazzi, Francesco: A comparative analysis of diaspora policies. In: *Political Geography*, 41, 2014, 74-89.
- Tölölyan, Khachig: *Diaspora Studies. Past, Present and Promise*. Working Paper. International Migration Institute, 2012
- Trandafoiu, Ruxandra: *Diaspora Online: Identity Politics and Romanian Migrants*. New York, Berghahn Books, 2013.